
GYVYBINGUMO SAMPRATA IR VERTINIMAS JURIDINIŲ ASMENŲ NEMOKUMO PROCESĖ

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas remigijus@jokubauskas.org

Pateikta 2020 m. rugsėjo 4 d., parengta spaudai 2020 m. lapkričio 16 d.

DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-16

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojama gyvybingumo samprata ir jo reikšmė juridinių asmenų nemokumo procese. Restruktūrizavimas yra vienas kolektyvinių įmonės finansinių sunkumų sprendimo būdų, skirtas su mokumo problemomis susidūrusiai įmonei išsaugoti. Straipsnyje vertinama, kaip įmonių gyvybingumas suprantamas nemokumo procesą reglamentuojančiuose tarptautiniuose teisės aktuose, Europos Sąjungos teisėje ir teisės doktrinoje. Analizuojamas kompleksinis gyvybingumo pobūdis, ekonominis įmonės padėties vertinimas, kokių tikslų buvo siekiama įtraukiant gyvybingumą į naująjį juridinių asmenų nemokumo proceso reguliavimą Lietuvoje.

Gyvybingumas iš esmės yra ekonominė kategorija, kurios vertinimas reikalauja ne tik teisinių, bet ir specialių ekonominių, finansinių, verslo rinkos žinių. Taip pat nagrinėjama naujausia teismų praktika, aiškinant ir taikant gyvybingumo sąlygą restruktūrizavimo procese, ir nustatoma, kokios aplinkybės rodo įmonės gyvybingumą.

Reikšminiai žodžiai: restruktūrizavimas, juridinio asmens gyvybingumas, nemokumo procesas.

Įvadas

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas¹ (toliau – JANĮ) reformavo juridinių asmenų nemokumo (restruktūrizavimo ir bankroto) procesą. JANĮ į Lietuvos nemokumo teisę įvedė naują gyvybingumo sąlygą, kuri yra būtina juridinio asmens restruktūrizavimo bylai iškelti² bei restruktūrizavimo planui tvirtinti³. Teismui nustačius, kad juridinis asmuo nėra gyvybingas, restruktūrizavimo byla negali būti pradėta, o juridinis asmuo nemokumo problemas gali (privalo) spręsti bankroto procese. Tai reiškia, kad nuo gyvybingumo vertinimo priklauso, kokių būdu sprendžiamos įmonės nemokumo problemos. Kol kas Lietuvoje restruktūrizavimas nėra dažnai taikomas.

1 lentelė. Nemokumo procesų skaičius Lietuvoje⁴

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Pradėtas restruktūrizavimo procesas	60	58	44	48	31	40	31	29	27	31
Sėkmingai baigtas restruktūrizavimo procesas	0	2	0	1	2	11	19	5	4	6
Pradėtas bankroto procesas	1 637	1 274	1 401	1 554	1 686	1 986	2 741	2 977	2 094	1 609

Šie duomenys rodo, kad restruktūrizavimas, palyginti su bankroto procesu, yra nepopuliarus ir retai naudojamas nemokumo problemų sprendimo būdas. Dar daugiau problemų kelia ne tik retai taikomas restruktūrizavimo procesas, bet ir nesėkmingo restruktūrizavimo bylų skaičius. Tik maža dalis restruktūrizavimo procesų baigiasi sėkmingai. Tai rodo ir problemas sprendžiant, ar įmonės restruktūrizavimo procesas gali būti pradedamas. Vieni esminių nemokumo teisės reformos tikslų, priimant JANĮ, buvo ne tik restruktūrizavimo proceso skatinimas, bet ir sėkmingas restruktūrizavimo proceso vykdymas ir užbaigimas (restruktūrizavimo plano įvykdymas, kreditorių reikalavimų patenkinimas ir įmonės išsaugojimas). JANĮ paren-

1 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, TAR, 2019-06-27, Nr. 2019-10324.

2 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 21 straipsnio 1 dalies 2 punktą.

3 *Ibid*, 111 straipsnio 3 dalies 4 punktą.

4 Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, „Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2019 m. sausio–kovo mėn. apžvalga Nr. (6.13)D4-710“, 2020 m. gegužės 20 d., žiūrėta 2020 m. birželio 14 d., <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-05-18Nemokumo-APZVALGA2020-I-ketv.pdf>.

giamuosiuose darbuose nurodoma, kad būtent gyvybingumo kriterijus turėtų leisti atskirti sėkmingus ir nesėkmingus restruktūrizavimo procesus⁵.

Juridinių asmenų gyvybingumo reikalavimas galėtų paskatinti verslo subjektus naudotis restruktūrizavimo procesu ir kartu leisti tiksliau nustatyti, ar su mokumo problemomis susidūrusi įmonė gali būti pajėgi pasiekti restruktūrizavimo tikslus, ar ji turi bankrutuoti. Gyvybingumo vertinimas yra kompleksinis, glaudžiai susijęs su įmonės ekonominės padėties analize, kuri neretai reikalauja specialių ekonominių, verslo, rinkos žinių. Kita vertus, gyvybingumo vertinimo kriterijai turi būti tikslūs ir aiškiai suprantami, šitaip padedant ūkio subjektams tinkamai įvertinti restruktūrizavimo proceso galimybes, laiku reaguoti į mokumo problemas.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti juridinių asmenų gyvybingumo sampratą, reikšmę ir vertinimą juridinių asmenų restruktūrizavimo procese. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: nustatyti gyvybingumo sąlygos reikšmę nemokumo (restruktūrizavimo) teisėje, atskleisti, kaip gyvybingumas suprantamas Lietuvos nemokumo teisėje, teismų praktikoje. Šiame straipsnyje analizuojama kol kas negausi teismų praktika juridinio asmens gyvybingumo sampratos ir teisinio vertinimo klausimais.

Straipsnyje naudojami įprasti tokiems tyrimams istorinis, loginis, sisteminis ir apibendrinamasis metodai. Šio straipsnio aktualumą rodo naujas JANĮ nustatytas teisinis reguliavimas, negausi teismų praktika ir Lietuvos teisės doktrinos darbų stoka šioje srityje. Lietuvos nemokumo teisės doktrinoje įmonių restruktūrizavimo procesui skiriama ganėtinai mažai dėmesio⁶, o įmonių gyvybingumo problematika teisės doktrinoje dar neaptarta. Todėl šiame straipsnyje pateikiami siūlymai gali būti reikšmingi formuojant nemokumo teisės doktriną.

1. Juridinio asmens gyvybingumo reikšmė nemokumo teisėje

Įmonės restruktūrizavimas yra vienas kolektyvinių įmonės finansinių sunkumų sprendimo būdų. Jis leidžia atkurti įmonės mokumą, konkurencingumą, apsaugoti kreditorius nuo galimai dar didesnės žalos, kurią sukeltų bankrotas ir likvidavimas⁷. Restruktūrizavimo procesas pagrįstas idėja, kad skolininko ateityje gaunamas pelnas ar turtas bus naudojami esamoms finansinėms problemoms išspręsti, o restruktūrizavimo teisė yra skirta skolininko ir kreditorių susitarimui dėl mokumo problemų

5 „2018 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIIIP-2777“.

6 Paulius Miliauskas, „Susiję kreditoriai įmonės restruktūrizavimo procese“, *Justitia* 2, 74 (2010): 104–118; Kristina Garškaitė-Milvydienė, „Įmonių restruktūrizavimo gairės“, *Verslas: teorija ir praktika* 14, 3 (2013): 249–258; Vigintas Višinskis, Remigijus Jokubauskas, „Teismo vaidmuo juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 442–456.

7 „Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-407/2012“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 2 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5574f7c7-33c7-4279-ad61-e9689f4afb44>.

sprendimo palengvinti⁸. Restruktūrizavimo veiksmai (įmonės gaivinimas, konkurencingumo didinimas) susiję su įmonių ūkinės veiklos rūšies pakeitimu, darbo organizavimo tobulinimu, gamybos modernizavimu, įmonės turto ar jo dalies pardavimu, kitų įmonių turto priėmimu jas jungiant ar skaidant, įmonės išpareigojimų kreditoriams dydžio ir vykdymo terminų pakeitimu, kitų techninių, ekonominių ir organizacinių priemonių įgyvendinimu⁹. Taigi įmonių nemokumo teisė turi nustatyti teisinius įrankius, leidžiančius įvertinti, kokiais atvejais su mokumo problemomis susidūrusios įmonės gali būti restruktūrizuojamos, o kokiais ne. Būtent juridinio asmens gyvybingumo sąvoka ir yra vienas tokių teisinių instrumentų.

Įmonių gyvybingumo išsaugojimo tikslas nėra naujas reiškinys. Autoriaus nuomone, vienas pagrindinių moderniosios nemokumo teisės plėtros įvykių yra 1982 m. Stephen'o Cork'o komiteto išvada. Šiame dokumente aptarti esminiai įmonių ir nemokumo teisės klausimai: nemokumo teisės kodifikavimo poreikis, bendros nemokumo bylas nagrinėsiančios teismų sistemos sukūrimas, alternatyvių įmonės bankroto ir likvidavimo procedūrų nustatymas; griežtesni reikalavimai įmonių vadovams dėl jų nesąžiningo elgesio valdant įmonę. Vienas esminių šio komiteto darbo pasiekimų yra nemokumo teisės sampratos ir tikslo pakeitimas. Iki tol bendrosios teisės sistemoje galiojusi nemokumo teisės sistema iš esmės buvo nukreipta į su mokumo problemomis susidūrusių įmonių likvidavimą, o ne į būdus, kaip būtų galima išsaugoti įmonę atkūrus jos mokumą. Padaryta išvada, kad turi būti skatinama griežtesnė nesąžiningų įmonės vadovų kontrolė ir imamasi priemonių, siekiant atnaujinti įmonės mokumą (angl. *rehabilitation*). Taip pat buvo siekiama sukurti nemokumo sistemą, kuri palengvintų įmonių gelbėjimą (angl. *rescue*), vietoje įmonės likvidavimo¹⁰. Šiame darbe pateikiami keli pasiūlymai tiesiogiai skirti „įmonių gelbėjimo kultūrai“ skatinti: nustatyti ir imtis veikslių dėl gresiančio nemokumo ankstyvoje, o ne vėlesnėje stadijoje; įvertinti nemokumo priežastis¹¹.

Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, kad restruktūrizavimo tikslas yra padidinti galimą grąžą kreditoriams, užtikrinant geresnę rezultatą, negu skolininką likviduojant, ir išlaikant gyvybingą verslą, kaip priemonę išsaugoti darbo vietas darbuotojams ir rinką tiekėjams¹². Tačiau jei įmonė nėra gyvybinga, verslo išsaugojimas vien siekiant išlaikyti darbo vietas yra tik trumpalaikis sprendimas, galintis neigiamai paveikti darbo santykius ilguoju periodu¹³.

8 Stephan Madaus, „Leaving the Shadows of US Bankruptcy Law: A Proposal to Divide the Realms of Insolvency and Restructuring Law“, *European Business Organization Law Review* 19 (2018): 615–647, 624.

9 Garškaitė-Milvydienė, *supra note*, 6: 257.

10 Vanesa Finch, *Corporate Insolvency Law Perspectives and Principles* 2^{ed}, 15–16.

11 Vanessa Finch, „The Measures of Insolvency Law“, *Oxford Journal of Legal Studies* 17, 2 (1997): 227–251, 228.

12 UNCITRAL, *Legislative Guide on Insolvency Law* (New York: United Nations Publication, 2005), 209.

13 Sarah Paterson, „Rethinking Corporate Bankruptcy Theory in the Twenty-First Century“, *Oxford Journal of Legal Studies* 36, 4 (2016): 697–723.

UNCITRAL nemokumo taisyklėse restruktūrizavimo tikslas apibrėžiamas kaip kuo didesnis kreditoriams grąžintinų sumų užtikrinimas, kuris būtų naudingesnis, nei skolininko likvidavimas ir verslo išsaugojimas išlaikant darbo vietas ir prekybą¹⁴. Restruktūrizavimo procesas turėtų būti pradedamas, jeigu galima įvertinti, kad taikant restruktūrizavimo procedūras įmonės vertė (visų pirma jos turimas turtas ir galimybės vykdyti skolinius įsipareigojimus) būtų ženkliai didesnė, nei taikant įmonės bankroto procedūras ir ją likviduojant.

Europos teisės instituto parengtoje apžvalgoje „Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje“ (angl. „Rescue of Business in Insolvency Law“) nurodoma, kad kai skolininko verslas yra gyvybingas (angl. *viable*), verslo išgelbėjimas išlaiko gyvybingą ekonomikos struktūrą (įskaitant darbo vietas)¹⁵. Šioje apžvalgoje pripažįstama, kad gyvybingumo vertinimas yra aktualus tik pradinėje restruktūrizavimo proceso stadijoje ir jo vertinimas neturi prasmės taikant likvidavimo procedūras¹⁶. Teisės doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad, pradėdant įmonių restruktūrizavimą, visų pirma priimamas sprendimas dėl įmonės restruktūrizavimo tikslingumo ir galimybių¹⁷.

Gyvybingo (perspektyvaus) verslo išsaugojimas pripažįstamas Europos Sąjungos teisėje. Dar 2014 m. Europos Komisijos rekomendacijose dėl naujo požiūrio į verslo žlugimą ir nemokumą pripažinta, kad būtina siekti kuo didesnio nacionalinių nemokumo sistemų panašumo – tai sumažins skirtumus ir panaikins kliūtis, dėl kurių sunku ankstyvuojų etapu restruktūrizuoti finansinių sunkumų patiriančias perspektyvias įmones¹⁸. Šie gyvybingo verslo išsaugojimo tikslai iš esmės buvo perkelti į Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyvą (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132¹⁹. Direktyvoje nurodoma, kad prevencinio restruktūrizavimo sistemos visų pirma turėtų sudaryti skolininkams galimybę veiksmingai restruktūrizuoti ankstyvame etape ir išvengti

14 UNCITRAL, *supra note*, 12. Angl. *The purpose of reorganization is to maximize the possible eventual return to creditors, providing a better result than if the debtor were to be liquidated and to preserve viable businesses as a means of preserving jobs for employees and trade for suppliers.*

15 Europos teisės institutas, *Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje* (angl. *Rescue of Business in Insolvency Law*) (2017), 203, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 5 d., https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.

16 *Ibid*, 201–202.

17 Garškaitė-Milvydienė, *supra note*, 6: 257.

18 „Europos Komisijos rekomendacija dėl naujo požiūrio į verslo žlugimą ir nemokumą“, 2020 m. gegužės 20 d., L 74/65.

19 „Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132“, žiūrėta 2020 m. spalio 2 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>.

nemokumo, nes tai mažintų bereikalingą gyvybingų įmonių likvidavimą. Tokios sistemos turėtų padėti užkirsti kelią darbo vietų ir praktinių žinių bei įgūdžių praradimui ir maksimaliai padidintų bendrą vertę kreditoriams, palyginti su tuo, ką jie gautų įmonės turto likvidavimo atveju arba taikant kitą geriausią alternatyvų scenarijų, kai nėra plano, taip pat savininkams ir visai ekonomikai. Be to, Direktyvoje nustatytas ir tikslas pašalinti iš rinkos nemokias įmones. Šio teisės akto preambulės 3 punkte nurodoma, kad negyvybingos įmonės, neturinčios galimybių išlikti, turėtų būti kuo greičiau likviduotos. Tačiau Direktyvoje nenustatyta, kaip negyvybinga įmonė turėtų būti identifikuojama, kokiame procese ji turėtų būti likviduojama. Teisės doktrinoje pastebima, kad aplinkybė, jog Direktyva nereglamentuoja, kaip turi būti atskiriamos gyvybingos ir negyvybingos įmonės, gali lemti neigiamas ekonomines pasekmes²⁰.

Lenkijoje 2015 m. priimtas restruktūrizavimo įstatymas (lenk. *Prawo restrukturyzacyjne*) nustato keturis galimus įmonių restruktūrizavimo būdus²¹. Restruktūrizavimo tikslas yra išvengti skolininko bankroto sudarant susitarimą su kreditoriais²².

Pagal Lenkijoje galiojantį restruktūrizavimo modelį, gali būti taikomi šie restruktūrizavimo būdai: įmonės ir kreditorių susitarimas ne teismo tvarka (lenk. *postępowanie o zatwierdzenie układu*), kurį sudarant dalyvauja paskirtas trečiasis asmuo (lenk. *nadzorca układu*); pagreitinto susitarimo tvarka (lenk. *przyspieszone postępowanie układowe*), kuri galima, jei skolininko skolos neviršija 15 proc. visų turimų įsipareigojimų. Pagal šią procedūrą sustabdomas išieškojimas iš skolininko, joje gana aktyviai dalyvauja teismas, šaukiami kreditorių susirinkimai, skolininkas tęsia veiklą, kurios priežiūrą atlieka teismo paskirtas administratorius (lenk. *nadzorca sądowy*); susitarimo procesas (lenk. *postępowanie układowe*), kuris vykdomas, kai skolininko skolos viršija 15 proc. visų turimų įsipareigojimų ir gali būti paskiriamas administratorius; sanavimo procesas (lenk. *postępowanie sanacyjne*), kurio metu restruktūrizuojamai įmonei suteikiama apsauga ir dažniausiai paskiriamas administratorius, kuris pakeičia valdymo organus (lenk. *zarządca*)²³. Toks teisinis reguliavimas, autoriaus nuomone, reiškia, kad Lenkijoje įmonės gyvybingumo vertinimas ir atitinkamai konkretus nemokumo problemų sprendimo būdas priklauso nuo įmonės turimo turto ir įsipareigojimų santykio.

Juridinio asmens gyvybingumo vertinimas yra vienas esminių kriterijų sprendžiant dėl įmonės restruktūrizavimo galimybės. Nurodytuose tarptautiniuose ir

20 Horst Eidenmüller, „Contracting for a European Insolvency Regime“, *European Business Organization Law Review* 18 (2017): 273–304, 288.

21 „Prawo restrukturyzacyjne“, Ustawa z dnia 15 maja 2015 r.

22 „Prawo restrukturyzacyjne“, 3(1) straipsnis. Lenk. *Celem postępowania restrukturyzacyjnego jest uniknięcie ogłoszenia upadłości dłużnika przez umożliwienie mu restrukturyzacji w drodze zawarcia układu z wierzycielami, a w przypadku postępowania sanacyjnego – również przez przeprowadzenie działań sanacyjnych, przy zabezpieczeniu słusznych praw wierzycieli.*

23 Paweł Halwa, „Polish Restructuring Law – Possibilities for Debtors and Creditors“, žiūrėta 2020 m. spalio 5 d., <http://roadmap2016.schoenherr.eu/polish-restructuring-law-possibilities-for-debtors-and-creditors/>.

Europos Sąjungos teisės aktuose aiškiai pripažįstamas poreikis užtikrinti efektyvų gyvybingų įmonių restruktūrizavimą. Šitaip, remiantis gyvybingumo sąlyga, atskiriami restruktūrizavimo ir bankroto procesai.

Iš esmės panaši restruktūrizavimo samprata perkelta į JANĮ, kurio 2 straipsnio 10 dalyje juridinio asmens restruktūrizavimo procesas apibrėžiamas kaip visuma šio įstatymo nustatytų procedūrų, kuriomis siekiama įveikti juridinio asmens finansinius sunkumus, išsaugoti jo gyvybingumą ir išvengti bankroto, gaunant kreditorių pagalbą finansiniams sunkumams įveikti, taikant ekonomines, technines, organizacines ir kitas priemones.

Taip pat svarbu, kad gyvybingumas yra ne tik teisinė, bet ir ekonominė sąvoka, kuri siejama su kompleksiniu juridinio asmens veiklos, padėties verslo rinkoje vertinimu. Teisės doktrinoje pagrįstai nurodoma, kad su finansiniais sunkumais susidūrusi įmonė turėtų būti restruktūrizuojama ir išsaugojama tik tuo atveju, kai ji yra ekonomiškai gyvybinga (angl. *economically viable*), t. y. ji nepatiria finansinių ir ekonominių sunkumų²⁴. Taigi įmonės gyvybingumo vertinimas siejamas su įmonės ekonominės padėties analize. Nustačius, kad įmonė yra ekonomiškai neperspektyvi, jos tolesnės veiklos vykdymas neleis pasiekti restruktūrizavimo tikslų. Tokiu atveju įmonė nelaikoma gyvybinga. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad įmonės restruktūrizavimas turi prasmę tik tuo atveju, kai restruktūrizuojamos įmonės vertė viršys jos likvidacinę vertę, t. y. įmonė yra ekonomiškai gyvybinga²⁵. Tačiau net ir tokį kriterijų atitinkančios įmonės restruktūrizavimas turės ekonominę naudą tik tada, jei ji, baigus restruktūrizavimo procedūras, kurios gali trukti iki 5 metų, gebės išlikti gyvybinga ir veikti konkurencijos sąlygomis. Todėl vien formalus įmonės gyvybingumas, neužtikrinant jos konkurencingumo baigus restruktūrizavimo procedūras, t. y. realaus ir sėkmingo veiklos tęstinumo, iš esmės neduos ekonominės naudos.

Apibendrintai galima teigti, kad įmonių nemokumo teisėje gyvybingumas yra plačiai pripažįstamas, būtinas restruktūrizavimo proceso pradžios elementas. Teisingas gyvybingumo nustatymas taip pat leidžia atskirti sėkmingą ir nesėkmingą restruktūrizavimo procesą. Be to, pagal JANĮ nustatytą restruktūrizavimo proceso modelį, įmonės gyvybingumo išsaugojimas yra ir vienas restruktūrizavimo proceso tikslų, reiškiantis, kad, baigus restruktūrizavimo procedūras, įmonė galės vėl sėkmingai veikti konkurencinėmis sąlygomis ir tinkamai vykdyti kreditorių finansinius reikalavimus. Kita vertus, net ir esant gyvybingumo sąlygoms, bet įmonei negalint grąžinti skolų, jos nemokumo problemos turėtų būti sprendžiamos bankroto procese.

24 Pawel Halwa, „Polish Restructuring Law – Possibilities for Debtors and Creditors“, 285, žiūrėta 2020 m. spalio 5 d., <http://roadmap2016.schoenherr.eu/polish-restructuring-law-possibilities-for-debtors-and-creditors/>.

25 Horst Eidenmüller, „Comparative Corporate Insolvency Law“, European Corporate Governance Institute (ECGI), *Oxford Legal Studies Research* 30 (2017): 1–30, 8.

2. Juridinio asmens gyvybingumo reikšmė ir vertinimas Lietuvos nemokumo teisėje

JANĮ tikslas yra sudaryti sąlygas veiksmingam juridinių asmenų nemokumo procesui, užtikrinant kreditorių ir juridinių asmenų interesų pusiausvyrą²⁶. Atitinkamai restruktūrizavimo proceso veiksmingumas priklauso nuo juridinio asmens gyvybingumo. Todėl teismas, vertindamas restruktūrizavimo bylos iškėlimo sąlygas ir įmonės gyvybingumą, turi įvertinti, ar restruktūrizavimo procesas galės būti veiksmingas, užtikrins skolininko ir kreditorių interesų pusiausvyrą. Kitaip tariant, gyvybingumo sąlygos vertinimas yra susijęs su reikšmingų faktinių aplinkybių visumos vertinimu²⁷.

Atrodo, kad įmonių gyvybingumo samprata Lietuvos nemokumo teisėje neturi gilesnių istorinių tradicijų. Prof. Vladas Mačys 1924 m. Civilinio proceso paskaitų rinkinyje nurodo, kad tarpukario Lietuvoje nemokumo procesas buvo iš esmės suprantamas kaip skolininko bankrotas ir likvidavimas²⁸. Todėl atitinkamai įmonių nemokumo teisėje nebuvo poreikio nustatyti įmonių „gelbėjimo“ kriterijaus. Kita vertus, jau tuo metu, prieš pradėdant formalų bankroto procesą teisme, skolininkas galėjo sudaryti susitarimą su kreditoriais dėl pagalbos jam suteikimo (išdėstyti mokėjimo terminus ar dalyvauti įmonės valdyme („dalyvauti vedime jo įmonės“))²⁹. Todėl manytina, kad skolininko galėjimas tęsti komercinę veiklą ir vykdyti prievolės kreditoriams buvo vertinamas pačių kreditorių, kurie tokiu būdu iš esmės pripažindavo, kad skolininkas yra gyvybingas.

Iki JANĮ galiojęs Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas³⁰ (toliau – ĮRĮ) gyvybingumo kriterijaus kaip įmonės restruktūrizavimo proceso pradėjimo sąlygos nenustatė³¹. Teismų praktikoje buvo sprendžiama, kad, nustatant restruktūrizavimo proceso pradėjimo sąlygas (veiklos nenutraukimą), turi būti vertinami duomenys apie įmonės būseną esamuoju metu (veikli ar neveikli įmonė) ir jos siekių įvykdytinumą, t. y. ar įmonės pastangos sudaro realias galimybes jai išlikti kaip akty-

26 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 1 straipsnio 1 dalis.

27 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1142-407/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=8d4b78a9-eff5-48a6-bc0d-42391317ddd5>.

28 Vladas Mačys, *Civilinio proceso paskaitos* (Teisių fakulteto leidinys, 1924), 394.

29 *Ibid.*, 397.

30 „Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529.

31 Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo 4 straipsnis nustatė, kad restruktūrizavimas gali būti pradėtas, jeigu įmonė: 1) turi finansinių sunkumų arba yra reali tikimybė, kad jų turės per artimiausius 3 mėnesius; 2) nėra nutraukusi veiklos; 3) nėra bankrutuojanti ar bankrutavusi; 4) įsteigta ne mažiau kaip prieš 3 metus iki pareiškimo teismui dėl įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimo pateikimo dienos; 5) nuo teismo sprendimo baigti įmonės restruktūrizavimo bylą arba nutarties nutraukti bylą šio įstatymo 28 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose nurodytais pagrindais įsiteisėjimo dienos praėjo ne mažiau kaip 5 metai.

viai rinkos dalyvei³². Taip pat pripažinta, kad restruktūrizavimo proceso inicijavimo sąlygos vertinamos tik pagal siekiančios restruktūrizuotiis įmonės vykdomą veiklą. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad įmonės, kurios pagrindinė veikla yra prekyba statybinėmis medžiagomis ir statybos darbų atlikimas, veiklos tęstinumo nerodo aplinkybė, jog ji atlieka statybos darbus pasitelkdama subrangovus³³. Tokia aplinkybė neįrodo, kad įmonė yra pajėgi vykdyti veiklą savarankiškai, kadangi ji grindžiama kito asmens veikla. Be to, vertinant iš įmonės veiklos gaunamas pajamas, turi būti atskiriamas įmonės ir jos savininkų turtas³⁴.

Pagal naująjį restruktūrizavimo proceso reguliavimą, įmonės restruktūrizavimo byla keliami, jeigu tenkinamos visos šios sąlygos:

- 1) juridinis asmuo turi finansinių sunkumų;
- 2) juridinis asmuo yra gyvybingas;
- 3) juridinis asmuo nėra likviduojamas dėl bankroto³⁵.

Visos šios sąlygos turi egzistuoti, kad restruktūrizavimo byla būtų iškelta, bent vienos jų nesant, tokia byla negali būti keliami³⁶. Taigi JANĮ gyvybingumo nustatymui suteikia didelę reikšmę. Sistemaiškai vertinant JANĮ nustatytas restruktūrizavimo ir bankroto bylos iškėlimo sąlygas galima teigti, kad, kitaip nei pagal ankstesnį teisinį reguliavimą, įmonės nemokumas nebėra esminis šių procesų atskyrimo pagrindas. Šiuo metu restruktūrizavimo procesas gali būti pradedamas jau įmonei esant nemokiam³⁷. Todėl iš esmės būtent gyvybingumo elementas yra esminis kriterijus, atskiriančias bankroto ir restruktūrizavimo procedūras nemokumo bylos iškėlimo stadijoje.

Tam tikri gyvybingumo paaiškinimai nustatyti JANĮ parengiamuosiuose darbuose (pranc. *travaux préparatoires*), kuriuose nurodoma, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, turėtų būti įsitikinęs dėl juridinio asmens gyvybingumo – šitaip būtų sudarytos prielaidos išvengti nesėkmingų restruktūrizavimo atvejų. Atsižvelgiant į tai, kad finansinių sunkumų sąvoka apima ir nemokumą, restruktūrizavimo byla galėtų būti keliami ir nemokiam juridiniam asmeniui, jei galima pagrįsti jo gyvybingumą³⁸.

32 „Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1418/2012“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 26 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=7b390b36-3a0b-492c-b401-847c2d8c623f>.

33 „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-766-330/2016“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=9c7f033c-a7ad-4225-b8c5-2ce208877e8a>.

34 „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-551-241/2016“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 24 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=09adb518-5267-4343-9062-1ccb4a3db92c>.

35 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 21 straipsnio 1 dalis.

36 *Ibid*, 22 straipsnio 1 dalies 1 punktus.

37 *Ibid*, 2 straipsnio 5 dalis, 21 straipsnio 1 dalies 1 punktus.

38 „2018 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIII-P-2777“.

Taip pat JANĮ parengiamuosiuose darbuose nurodyta, kad gyvybingumą turėtų pagrįsti reikalavimas prie pareiškimo teismui iškelti restruktūrizavimo bylą pridėti restruktūrizavimo plano projektą (kai kreipiasi juridinis asmuo), kuris vėliau, kreditoriams pritarus, būtų teikiamas tvirtinti teismui. Teismas turėtų priimti nutartį atsisakyti iškelti restruktūrizavimo bylą ir iškelti bankroto bylą, jeigu padaro pagrįstą išvadą, kad juridinis asmuo yra nemokus ir yra bent viena įstatyme nustatytų aplinkybių (restruktūrizavimo plano priemonės nepadės išvengti bankroto, restruktūrizavimas negalimas dėl sąlygų neatitikimo, nebuvo įgyvendinti tam tikri procedūriniai reikalavimai ir pan.). Šiomis nuostatomis siekiama spręsti problemą dėl pavėluoto bankroto proceso inicijavimo ir mažinti nuostolius kreditoriams³⁹. Tačiau toks sprendimas negali būti siurprizinis. Teismų praktikoje aiškinant JANĮ 22 straipsnio 2 dalį pripažinta, kad teismas privalo užtikrinti proceso rungtyniškumo principą ir informuoti šalis apie ketinimą peržengti bylos nagrinėjimo ribas, sudaryti šalims galimybę pasisakyti ir teikti įrodymus dėl bankroto bylos iškėlimo sąlygų⁴⁰.

Nors JANĮ parengiamuosiuose darbuose galima rasti gyvybingumo sąlygos tikslų, įstatymo rengėjai nenurodė kriterijų, kuriais remiantis gyvybingumas turėtų būti nustatomas.

JANĮ 2 straipsnio 6 dalis juridinio asmens gyvybingumą apibrėžia kaip juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą, leisiančią jam vykdyti savo prievoles ateityje. Taigi įstatymas gyvybingumą sieja tik su ūkinės veiklos vykdymu ir kelia reikalavimą tokiai veiklai, kad jos vykdymas leis įmonei vykdyti prievoles ateityje. Įstatymų leidėjas gyvybingumą apibrėžia pagal du kriterijus:

- 1) juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą;
- 2) vykdoma ūkinė komercinė veikla leis vykdyti prievoles ateityje.

Pirma, teismas turi vertinti, ar juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą. JANĮ ūkinės veiklos sąvokos neapibrėžia. Ši sąvoka apibrėžta kituose teisės aktuose, teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 3 straipsnio 21 dalis nustato, kad ūkinė veikla yra gamybinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, susijusi su prekių pirkimu ar pardavimu, išskyrus atvejus, kai fiziniai asmenys prekę įsigyja asmeniniams ir namų ūkio poreikiams tenkinti. Teismų praktikoje nurodoma, kad ūkinei komercinei veiklai būdingi požymiai: tęstinumas, nuolatinis veikos pobūdis; savarankiškumas, t. y. veikimas savo rizika ir savo vardu; atlygintinumas, t. y. veikla siekiama pelno, tam tikros ekonominės naudos⁴¹. Taigi ūkinė komercinė veikla pagal JANĮ turėtų būti suprantama plačiai, kaip apimanti tęstinę veiklą, kuria siekiama pelno. Iš esmės šis kriterijus neturėtų kelti sunkumų,

39 „2018 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIII P-2777“.

40 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1142-407/2020“, *supra note*, 27.

41 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-662-2755-12“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimu-paieska/tekstas.aspx?id=161ac2c7-7386-48c6-9f03-19dcca5485e6>.

kadangi jis priklauso nuo objektyvių aplinkybių vertinimo visumos. Tačiau taikant IRĮ vienoje byloje įmonė argumentavo, kad jos vykdomą veiklą rodo gaunamos pajamos iš realizuojamų žvejybos kvotų. Teismas su tokiu argumentu nesutiko, kadangi žvejybos kvotų pardavimas negali prilygti komercinės veiklos vykdymui⁴².

Taikant IRĮ teismų praktikoje iš esmės buvo sprendžiama, ar įmonė bus pajėgi vykdyti veiklą restruktūrizavimo procese. Pavyzdžiui, buvo pripažįstama, kad vien įmonės sudarytų sutarčių pateikimas, nesant konkrečių įrodymų apie jų vykdymo realumą ir nuolatinį pajamų gavimą, nerodo įmonės ūkinės komercinės veiklos tęstinumo⁴³. Atitinkamai veiklos nenutraukimo (tęstinumo) neįrodo vien aplinkybė, kad įmonė veiklos nevykdo ir kreditorių reikalavimų patenkinimo galimybę sieja vien su skolų iš debitorių išieškojimu⁴⁴. Be to, vien PVM deklaracijų pateikimas neįrodo, kad įmonė tęsia komercinę veiklą⁴⁵. Veiklos nevykdymą (sustabdymą) rodo vieši įmonės pareiškimai apie sustabdytą prekybą, parduotuvių uždarymą, prekių tiekėjams gražinimą, interneto svetainės neprieinamumas (įmonei argumentuojant, kad ji vykdo elektroninę prekybą)⁴⁶.

Taip pat svarbu, kad ūkinę komercinę veiklą turi vykdyti pats juridinis asmuo, kurio restruktūrizavimą siekiama pradėti, t. y. ūkinė veikla vertinama individualiai. Tai reiškia, kad juridinis asmuo, pagrįsdamas ūkinės komercinės veiklos vykdymą, negali remtis kito ūkio subjekto vykdoma ūkine komercine veikla. Tai gali kelti problemų tais atvejais, kai įmonė, kuri siekia restruktūrizuotis, yra įmonių grupės dalis. Kadangi kol kas Lietuvoje nėra galimybės nemokumo procesą taikyti įmonių grupėms, toks vertinimas turėtų būti individualus.

Antra, teismas turi vertinti, ar vykdoma ūkinė komercinė veikla leis vykdyti teises prievolės ateityje. Šis kriterijus yra vertinamasis ir priklauso nuo reikšmingų individualių aplinkybių visumos. Taikant šį kriterijų, reikėtų atsižvelgti į tai, kad restruktūrizavimo bylos iškelimo stadijoje yra iš esmės preliminariai sprendžiama dėl sėkmingo restruktūrizavimo galimybių, t. y. veiksmingo nemokumo proceso. Restruktūrizavimo proceso tikslai pasiekiami tik kreditoriams pritarus juridinio asmens

42 „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-551-241/2016“, *supra note*, 34.

43 „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-955-241/2016“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 22 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=7ac101a0-d317-42d2-be6a-e999b49344d>.

44 „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-315-798/2017“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 29 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=360a1f95-0495-4272-ba18-1865ad7444b9>.

45 „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2340/2013“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=3badb32f-2994-4ac3-bf4f-2798d2f36da1>.

46 „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-173/2014“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=ec8da17b-6a02-4624-9797-b41b13ba4197>.

restruktūrizavimo planui ir jį įvykdžius. Būtent restruktūrizavimo plane nustatytos skolininko mokumo stabilizavimo priemonės ir sutariama dėl kreditorių teikiamų nuolaidų, įprastai jiems sutinkant modifikuoti prievolių vykdymą. Be to, būtent restruktūrizavimo plane sutariama dėl skolininko ūkinės komercinės veiklos tęstinumo. Kita vertus, kai kreditoriai akivaizdžiai nepitaria tam, kad būtų pradėtas restruktūrizavimo procesas, abejonių kyla ir dėl įmonės gyvybingumo.

Sprendžiant dėl juridinio asmens gyvybingumo, reikia atsižvelgti į restruktūrizavimo prioritetą, kadangi veikiančios, darbuotojų turinčios ir išsipareigojimus jiems tinkamai vykdančios įmonės išsaugojimas yra socialiai ir ekonomiškai naudingesnis nei jos bankrotas. Tai lemia, kad gyvybingumo įrodinėjimo standartas restruktūrizavimo bylos iškėlimo stadijoje neturi būti pernelyg aukštas. Nors tokiu atveju įrodinėjimo našta įrodyti visas restruktūrizavimo bylos iškėlimo sąlygas tenka pareiškimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo pateikusiam asmeniui (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK)⁴⁷ 12, 178 straipsniai), svarbu įvertinti ir teismo aktyvumo principą nemokumo procese. JANĮ 3 straipsnio 4 dalis nustato, kad teisėjo vadovavimo procesui principas, reiškiantis, jog teismas gali savo iniciatyva įpareigoti nemokumo proceso dalyvius atlikti procesinius veiksmus, rinkti įrodymus ir kontroliuoti nemokumo proceso šalių veiksmus, siekdamas užtikrinti veiksmingą teismo tvarka vykdomo nemokumo proceso eigą ir viešąjį interesą. Aktyvus teismo vaidmuo yra teisiškai ir ekonomiškai pagrįstas, siejamas pirmiausia su proceso operatyvumu, kreditorių ir kitų nemokumo proceso dalyvių interesų apsauga. Įprastai tokio teismo aktyvumo ribos siejamos su nemokumo proceso dalyvių (nemokumo administratoriaus, kreditorių susirinkimo) veiksmų kontrole, jų priimtų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimu⁴⁸. Dar iki JANĮ formuotoje teismų praktikoje pripažinta, kad teismas, sprenddamas dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, turi būti aktyvus, nes tinkamu restruktūrizavimo procesą nustatančių teisės normų aiškinimu ir taikymu iš esmės grindžiamas būtinumas apginti viešąjį interesą – garantuoti restruktūrizavimo teisinių santykių stabilumą ir užtikrinti pažeistų subjektinių teisių apsaugą⁴⁹. Taigi teismas, vertindamas gyvybingumo sąlygą, turėtų, esant poreikiui, pareikalauti papildomų duomenų, juos rinkti savo iniciatyva, kad tiksliau nustatytų gyvybingumo reikalavimus, t. y. naudotųsi JANĮ 20 straipsnio 1 dalyje nustatytais teisėmis.

Pradėtoje formuoti teismų praktikoje pripažįstama, kad minėti JANĮ 2 straipsnio 6 dalyje nustatyti gyvybingumo kriterijai nėra vieninteliai, rodantys įmonės gyvybingumą. Gyvybingumo vertinimas susijęs ir su kitomis nemokumo procese reikšmingomis aplinkybėmis.

47 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

48 Vigintas Višinskis, Remigijus Jokubauskas, „Teismo vaidmuo juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 442–456.

49 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2010“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 3 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspren dimupaiska/tekstas.aspx?id=cc2477e4-e706-4e02-a2dd-d0860d32dc5d>.

Naujausioje teismų praktikoje nurodoma, kad teismas, nagrinėdamas juridinio asmens gyvybingumą, turi įvertinti: „<...> kokios priežastys lėmė įmonės nemokumo problemas, kokią ūkinę komercinę veiklą vykdo juridinis asmuo ir kokios yra šios veiklos perspektyvos, numatomos gauti pajamos (pelnas), ar jos leis ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus kreditoriams, kiek darbuotojų dirba įmonėje (darbuotojų skaičiaus kaita) ir pan. Jei įmonė ūkinės komercinės veiklos nevykdo ar numatoma vykdyti ūkinę komercinę veiklą akivaizdžiai neleis juridiniam asmeniui ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus, tai kelia abejonių dėl įmonės gyvybingumo. Taip pat vertinant gyvybingumą reikia atsižvelgti ir į esminių įmonės prievolių įsipareigojimų vykdymą. Juridinių asmenų restruktūrizavimo procesas negali paneigti juridinio asmens prievolių privalomumo.“⁵⁰.

Tai reiškia, kad juridinio asmens gyvybingumui vertinti reikšmingomis laikomos aplinkybės: 1) nemokumo problemų priežastys, 2) vykdomos ūkinės komercinės veiklos pobūdis ir perspektyvos, 3) numatomas pajamų gavimas, 4) darbo santykių ypatumai, 5) esminių įsipareigojimų vykdymas.

Nemokumo problemų priežasčių vertinimas leidžia nustatyti, dėl kokių priežasčių įmonė susidūrė su mokumo problemomis, t. y. ar jas nulėmė vidaus valdymo, ar išoriniai veiksniai. Vykdomos ūkinės komercinės veiklos pobūdis ir perspektyvos leidžia įvertinti, kokią veiklą įmonė vykdo, ar yra realių galimybių, kad vykdomą veiklą bus galima tęsti ateityje, ar finansiniai sunkumai atitinkamame rinkos sektoriuje yra laikino, ar tęstinio pobūdžio. Numatomas pajamų gavimas leidžia įvertinti, ar yra realu, kad taikant restruktūrizavimo procedūras įmonė gaus pelno, kuris leis tinkamai vykdyti jos prievoles ateityje. Darbo santykių ypatumų vertinimas susijęs su įmonės darbuotojais, ar įmonėje dirba darbuotojai, kokia jų pozicija dėl įmonės restruktūrizavimo. Jei įmonė darbuotojų neturi ar paskutiniu metu matomas ženklus jų skaičiaus mažėjimas, tai kelia abejonių, ar įmonė galės tęsti ūkinę komercinę veiklą ir gauti pajamų. Esminių įsipareigojimų vykdymas iš esmės siejamas su mokestinių prievolių ir finansinių įsipareigojimų darbuotojams (darbo užmokestį) mokėjimu.

Suprantama, kad šių aplinkybių vertinimas restruktūrizavimo proceso pradinėje stadijoje yra tik preliminarus, tačiau tai leidžia tiksliau įvertinti gyvybingumą. Iš esmės visų šių aplinkybių vertinimu siekiama nustatyti įmonės ekonominę gyvybingumą, sėkmingos ūkinės komercinės veiklos tęstinumo perspektyvas, kurios leistų pasiekti restruktūrizavimo tikslus ir spręsti, ar įmonės finansiniai sunkumai nėra tokie, kurie turėtų būti sprendžiami taikant bankroto procedūras.

Ypač reikšminga sąlyga laikytinas įmonės mokesčių mokėjimo, t. y. mokestinių prievolių vykdymo, vertinimas. Mokestinė prievolė suprantama kaip mokesčio įstatymo pagrindu atsirandanti mokesčių mokėtojo pareiga teisingai apskaičiuoti mokesť, laiku sumokėti jį bei su juo susijusias sumas į biudžetą ir vykdyti pareigas, susijusias

50 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1142-407/2020“, *supra note*, 27.

su mokesčių apskaičiavimu ir sumokėjimu⁵¹. Sistemiskai aiškinant JANĮ nuostatas, reglamentuojančias restruktūrizavimo procesą, galima teigti, kad tinkamam įmonės mokestinių prievolių vykdymui įstatymų leidėjas suteikia didelę svarbą. Tai rodo šios įstatymo nuostatos: teismas netvirtina restruktūrizavimo plano, jeigu nuo teismo nutarties iškelti restruktūrizavimo bylą priėmimo dienos juridinis asmuo nemoka mokesčių⁵², teismas nutraukia restruktūrizavimo bylą, jeigu juridinis asmuo nemoka visų ar dalies mokesčių⁵³. Iš esmės juridinio asmens restruktūrizavimo procedūros negali būti vykdomas (ar jei jos pradėtos vykdyti – tęsiamos), jei juridinis asmuo nevykdo mokestinių prievolių (nemoka mokesčių). Taigi veiksmingas restruktūrizavimo procesas siejamas ir su tinkamu juridinio asmens mokestinių prievolių vykdymu. Atitinkamai mokestinių prievolių vykdymo tinkamumas yra svarbi aplinkybė, vertinant ir įmonės gyvybingumą. Nustačius, kad įmonė ilgą laiką sistemingai nemoka (bent dalies) mokesčių, kyla abejonių, ar ji bus pajėgi tinkamai vykdyti prievolės atei-tyje. Atitinkamai turėtų būti vertinamas ir įmonės finansinių įsipareigojimų darbuotojams vykdymas. Jeigu įmonė netinkamai vykdo įsipareigojimus darbuotojams, visų pirma, nemoka laiku darbo užmokesčio, kyla abejonių, ar ji gebės tinkamai vykdyti įsipareigojimus ateityje ir vykdyti veiklą.

Sprendžiant dėl įmonės gyvybingumo, naujausioje teismų praktikoje reikšmingomis aplinkybėmis laikomi ir pasiūlymai, kvietimai dalyvauti viešuosiuose konkursuose⁵⁴. Nors tokios aplinkybės, suprantama, ir nepagrindžia įmonės būsimos veiklos apimčių (pajamų), jos taip pat gali turėti reikšmės. Kitoje byloje gyvybingumui nustatyti reikšmingomis aplinkybėmis teismas laikė aplinkybes, kad įmonė ženkliai sumažino skolą valstybės biudžetui (įsiskolinimas nuo 2019 m. rugsėjo 27 d. iki 2020 m. sausio 31 d. sumažintas nuo 13 357,70 Eur iki 4 694,54 Eur); įsipareigojimai biudžetui pradėjo didėti karantino galiojimo metu; laikotarpiu nuo pareiškimo iškelti juridinio asmens nemokumo bylą pateikimo teismui dienos įmonė iš dalies vykdė mokestinius įsipareigojimus; įmonė turi likvidaus ilgalaikio nekilnojamojo turto (žemės sklypus ir pastatus) ir kilnojamojo turto (medienos apdirbimo techniką, miško techniką ir kt. transporto priemonės), į kuriuos priverstine tvarka gali būti (yra) nukreipiami kreditorių reikalavimai; byloje nenustatyta, kad išieškojimas iš įmonės turto neturi perspektyvų (beviltiškas)⁵⁵.

Analizuojant juridinių asmenų gyvybingumo sąvoką taip pat svarbu, kad gyvybingumas yra reikšmingas sprendžiant ne tik dėl įmonės restruktūrizavimo bylos

51 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 2 straipsnio 20 dalis, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 63-2243.

52 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 111 straipsnio 3 dalies 6 punktas.

53 *Ibid*, 114 straipsnio 1 dalies 4 punktas.

54 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1282-881/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 4 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaiska/tekstas.aspx?id=b03e80fd-fd0b-4e38-bb52-9f92c969e963>.

55 *Ibid*.

iškėlimo, bet ir dėl restruktūrizavimo plano tvirtinimo teisme. JANĮ 111 straipsnio 3 dalies 4 punkte nustatyta, kad teismas priima nutartį netvirtinti restruktūrizavimo plano, jeigu jo projekte numatytos priemonės akivaizdžiai nepadės juridiniam asmeniui įveikti finansinių sunkumų, išsaugoti gyvybingumo ir išvengti bankroto. Restruktūrizavimo plane turi būti nurodomas numatytų priemonių ekonominio ir teisinio pagrįstumo vertinimas, apimantis pagrindimą, kad šios priemonės leis juridiniam asmeniui įveikti finansinius sunkumus, išsaugoti gyvybingumą ir išvengti bankroto⁵⁶. Tai reiškia, kad juridinio asmens gyvybingumas (jo išlaikymas) yra būtinas viso restruktūrizavimo proceso metu ir yra vienas restruktūrizavimo proceso tikslų⁵⁷. Vis dėlto, autoriaus nuomone, gyvybingumo vertinimas šioje nemokumo proceso stadijoje (vertinant restruktūrizavimo planą) skiriasi nuo jo vertinimo sprendžiant dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo. Tokiu atveju gyvybingumo vertinimas siejamas su restruktūrizavimo plane numatytų priemonių pagrįstumo ir naudingumo vertinimu. Kadangi restruktūrizavimas skirtas su mokomu problemomis susidūrusiai įmonei išsaugoti, būtent jame numatytos priemonės turi padėti išlaikyti įmonę kaip aktyvų rinkos dalyvį ir sudaryti galimybes tenkinti kreditorių reikalavimus. Todėl teismui sprendžiant dėl restruktūrizavimo plano tvirtinimo iš esmės vertinamas ne pats įmonės gyvybingumas, o restruktūrizavimo plane nurodytų priemonių poveikis įmonės gyvybingumo išlaikymui.

Taip pat sistemiškai analizuojant įmonės gyvybingumo problematiką galima svarstyti, kokios aplinkybės ne pagrindžia, o paneigia įmonės gyvybingumą. Autoriaus nuomone, tokios aplinkybės, paneigiančios įmonės gyvybingumą, turėtų būti susijusios su bankroto bylos iškėlimo pagrindais, kadangi nemokumo problemos sprendžiamos restruktūrizavimo arba bankroto būdu. Autorius pritaria nuosekliai formuojamai teismų praktikai, kad bankrotas yra ultima ratio nemokumo problemų sprendimo būdas ir siejamas, be kita ko, su rimtais nuolatiniais finansiniais sunkumais, kuriuos rodo tokie požymiai: 1) juridinis asmuo nebevykdo įstatuose apibrėžtos veiklos arba vykdoma veikla ilguoju periodu kuria tik nuostolius ir nėra perspektyvų atkurti įprastos veiklos vykdymą ir stabilizuoti padėtį; 2) juridinis asmuo sistemiškai nevykdo savo įsipareigojimų kreditoriams; 3) juridinis asmuo neturi turto, kuris būtų pakankamas kreditorių finansiniams reikalavimams patenkinti⁵⁸. Sistemingas nuolatinis įmonės prievolių nevykdymas rodo, kad restruktūrizavimas, kaip nemokumo problemų sprendimo būdas, jau yra pavėluotas ir turėtų būti taikomas įmonės bankroto procesas. Todėl sprendžiamas dėl įmonės gyvybingumo teismas turėtų įvertinti ne tik sąlygas, rodančias jos gyvybingumą, bet ir aplinkybes, kurios jį paneigia.

56 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 104 straipsnio 2 dalies 13 punktas.

57 *Ibid*, 2 straipsnio 10 dalis.

58 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-684/2019“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 4 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=b3145416-1ce1-48b8-9bf1-2fa03586bf93>.

Išvados

1. JANĮ reformavus juridinių asmenų nemokumo procesą, įmonės (ne)gyvybingumas leidžia nustatyti, kuriuo būdu (bankroto ar restruktūrizavimo) gali būti sprendžiamos įmonės mokumo problemos. Gyvybingumo vertinimas turi būti individualus, t. y. konkrečios įmonės ekonominės padėties vertinimas. Gyvybingumas yra ne tik būtina restruktūrizavimo bylos iškėlimo sąlyga, bet ir vienas esminių restruktūrizavimo proceso tikslų.
2. JANĮ įtvirtintas ekonominis įmonės gyvybingumo vertinimas reikalauja specialių žinių. Lingvistinis JANĮ nustatytos gyvybingumo sąvokos aiškinimas nėra pakankamas. JANĮ ir jo parengiamuosiuose darbuose nenurodant gyvybingumo vertinimo kriterijų, juos turi pasiūlyti teismų praktika. Pradėta formuoti teismų praktika aiškinant gyvybingumo kriterijus pripažįsta kompleksinį gyvybingumo vertinimą, pagrįstą įmonės ekonominės būklės analize. Sprendžiant dėl gyvybingumo vertinimo, svarbu nustatyti ne tik esamą įmonės padėtį, jos galimybes vykdyti ūkinę komercinę veiklą restruktūrizavimo metu, bet ir įvertinti jos galimas tolesnes veiklos vykdymo perspektyvas konkuruoti rinkoje baigus restruktūrizavimo procesą.
3. Siekis išsaugoti su (ne)mokumo problemomis susidūrusias įmones, teismo aktyvumas tokio pobūdžio bylose neturi pažeisti ir įmonės kreditorių interesų (galimybės gauti savo reikalavimo patenkinimą) bei rungtyniškumo principo. Kadangi restruktūrizavimo procesas iš esmės gali būti pradedamas tik pritarus įmonės kreditoriams (patvirtinant restruktūrizavimo planą), sprendžiant dėl įmonės gyvybingumo reikia įvertinti ir kreditorių interesų apsaugą.
4. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad įmonės gyvybingumą rodo šie požymiai: ūkinės komercinės veiklos nenutraukimas ir vykdymas, numatomas pajamų gavimas, darbuotojų skaičius, pagrindinių įsipareigojimų (mokestinių prievolių ir prievolių, kylančių iš darbo teisinių santykių) vykdymas, įmonės turimo turto pobūdis, prievolių vykdymas pateikus pareiškimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo. Atitinkamai gyvybingumą paneigia rimti nuolatiniai finansiniai sunkumai, kurių samprata nustatyta teismų praktikoje.

CORPORATE INSOLVENCY PROCEEDINGS: VIABILITY AND ITS ASSESSMENT

Remigijus Jokubauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. *This article analyzes the concept of viability and its interpretation in insolvency law in relation to the restructuring of enterprises where creditors provide financial support in order to avoid bankruptcy. The significance of viability in insolvency law is assessed, as this concept is regulated by international legal acts regulating insolvency proceedings, i.e. European Union law. The complex nature of viability and the assessment of the economic situation of the company are analyzed.*

The author also examines the precise meaning of viability when applying the Law on Insolvency of Enterprises of the Republic of Lithuania, and the objectives and economic justification for the establishment of this concept. The author asserts that viability is an economic category, the assessment of which requires not only legal, but also special economic, financial, and market knowledge. Recent case law on the interpretation and application of the viability condition in the restructuring process is analyzed. Moreover, the author suggests which circumstances may prove the non-viability of the enterprise and when bankruptcy proceedings should be commenced.

Keywords: *Restructuring, Viability of Legal Entities, Insolvency Proceedings.*

Remigijus Jokubauskas, Mykolas Romeris teisės mokyklos Privatinių teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas, tarptautinė privatinė teisė.

Remigijus Jokubauskas, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law, PhD candidate. Research interests: corporate insolvency law, civil proceedings, private international law.